

**САВЕТ
ЗА ШТАМПУ**

Брзо, бесплатно, правично.

**Rezultati monitoringa primene Kodeksa novinara
Srbije i Smernica za primenu Kodeksa novinara
Srbije u onlajn okruženju na informativnim
portalima u Srbiji tokom pandemije kovid-19**

Beograd, mart 2021

B | T | D The Balkan Trust
for Democracy
A PROJECT OF THE GERMAN MARSHALL FUND

Norwegian Embassy
Belgrade

Mišljenja izneta u ovom izveštaju ne predstavljaju nužno mišljenja Ambasade Kraljevine Norveške, Balkanskog fonda za demokratiju, Nemačkog maršalovog fonda Sjedinjenih Država ili njihovih partnera.

Uvod

Predmet posmatranja i praćenja bile su rubrike koje se tiču izveštavanja o koronavirusu. Ovaj monitoring sproveden je u periodu od 01.07.2020. do 07.09.2020. godine, *svake prve nedelje u mesecu*. Prilikom analize korišćeni su podaci monitoringa za period 01.04.2020. do 30.06.2020. godine koji su objavljeni ovde <https://savetzastampu.rs/lat/monitoring/rezultati-monitoringa-postovanja-kodeksa-novinara-u-aprilu-maju-i-junu-2020/>, tako da je *predmet analize* period 01.04.2020. do 07.09.2020 (takođe svaka prva nedelja u mesecu). Rezultati su objedinjeni radi lakšeg i jasnijeg uvida u pristup i način izveštavanja portala o pandemiji. Za predmet posmatranja uzeto je 6 online infomativnih portala, sa najvećom posećenošću u Republici Srbiji koji nemaju svoja štampana i elektronska izdanja (SrbijaDanas, Telegraf, Espresso, B92, Mondo, 021), a koji na osnovu ranking-a uživaju najveće poverenje čitalaca, pri čemu komentari na platformi nisu uzimani u obzir tokom posmatranja, a istraživanje je fokusirano na format vesti.

Istovremeno, portale su pratile dve istraživačice: Anđela Išić, diplomirani novinar i Aleksandra Grigorov, MA komunikologije, dok je generalna sekretarka Saveta za štampu Gordana Novaković bila rukovodilac istraživanja.

Vesti objavljene na portalima praćene su u periodu od 08:00h do 20:00h svakog dana prvih nedelja u mesecu (i vikendima i danima praznika), a izdvajane su one vesti za koje je istraživački tim utvrdio da nesporno predstavljaju povredu Kodeksa novinara Srbije i Smernica za primenu Kodeksa novinara Srbije u onlajn okruženju, uz objašnjenje koji član Kodeksa ili Smernica je povređen.

Istraživački tim je monitoring vršio na sledeći način:

Aleksandra Grigorov, MA komunikologije	Espresso, Mondo, 021
Anđela Išić, dipl. novinar	Telegraf, Srbija Danas, B92

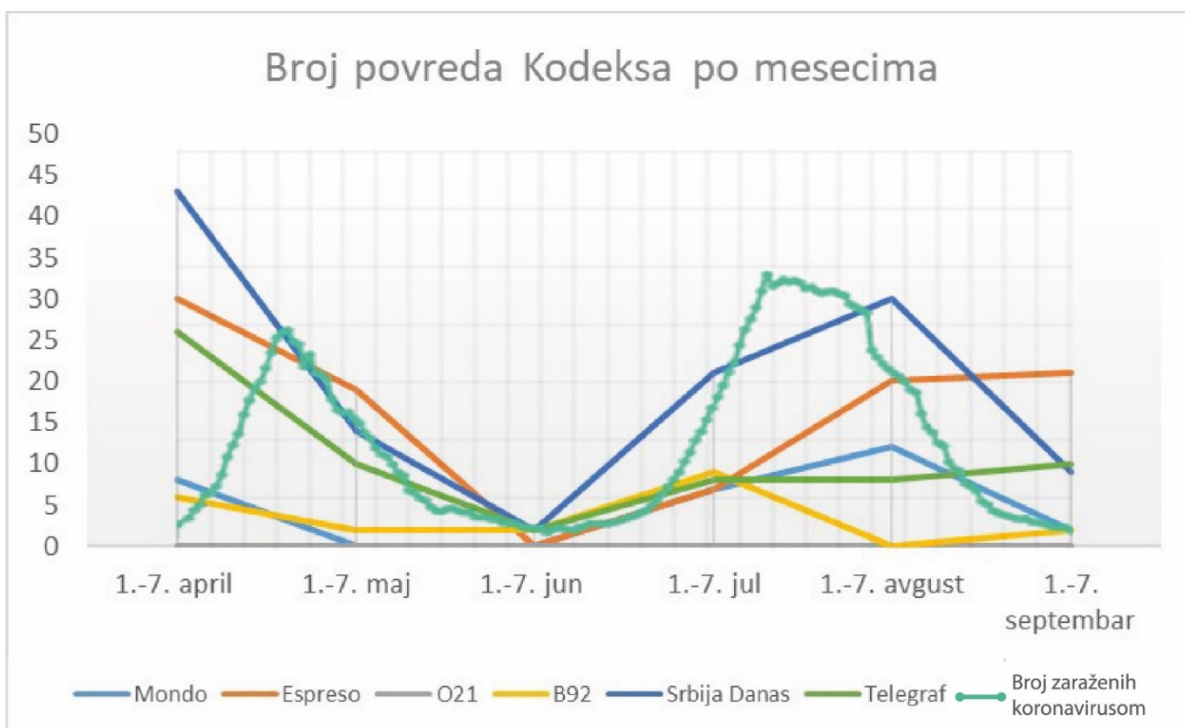
Pregled zabeleženih vesti i povreda:

Naziv medija	Srbija Danas	Telegraf	Espresso	B92	Mondo	021	UKUPNO
Broj vesti s registrovanim povredama	68	45	42	13	12	0	181
Ukupan broj povreda	119	64	97	21	29	0	330

Tokom monitoringa primene Kodeksa novinara Srbije i Smernica za primenu Kodeksa u onlajn okruženju u rubrici Koronavirus, a koji je trajao od aprila do septembra 2020. godine, ukupno je zabeleženo 181 vesti u kojima je došlo do povrede profesionalnih standarda na portalima Srbija Danas, Telegraf, B92, Espresso, Mondo i 021. Obzirom da je često višestruko kršenje Kodeksa u jednoj vesti, ukupan broj povreda je skoro dupliran i iznosi 330 zabeleženih pojedinačnih članova poglavlja u odnosu na ukupan broj zabeleženih vesti.

Uzevši u obzir objedinjene rezultate, može se zaključiti da su najproblematičnija poglavlja:

1. Poglavlje I o *istinitosti izveštavanja* (čijim je narušavanjem dovedena u pitanje istinitost, objektivnost izveštavanja, često se ne pravi razlika između činjenica nagađanja i pretpostavki, nenavođenje izvora, ili se izostavlja konsultovanje više izvora);
2. Poglavlje V o *novinarskoj pažnji* (uz često slepo verovanje izvoru – tačka 2 ovog Poglavlja);
3. Poglavlje VI koje se tiče *odnosa prema izvorima informacija* (najčešće tačka 8 buđenje neopravdanih nada ili unošenje straha u svrhu kreiranja atraktivnog teksta/ naslova);
4. Poglavlje II o *nezavisnosti novinara od pritisaka* (i to tačka 1 koja se odnosi na neslaganje naslova sa tekstom i dovođenje čitalaca u zabludu).

Grafikon 1: Povreda Kodeksa tokom prvih nedelja aprila, maja, juna, jula, avgusta i septembra na svih 6 portala u odnosu na broj slučajeva zaraženih koronavirusom

	Mondo	Espresso	O21	B92	Srbija Danas	Telegraf
1.-7. april	8	30	0	6	43	26
1.-7. maj	0	19	0	2	14	10
1.-7. jun	0	0	0	2	2	2
1.-7. jul	7	7	0	9	21	8
1.-7. avgust	12	20	0	0	30	8
1.-7. septembar	2	21	0	2	9	10

Tabela 1: Broj povreda Kodeksa po portalima u prvim nedeljama od aprila do septembra

Tokom prve nedelje *aprila*, kada se broj aktivnih slučajeva zaraženih koronavirusom za dati datum¹ kretao od 648 (1. april) do 1394 (7. april) najveći broj povreda Kodeksa zabeležen je na portalima Srbija Danas (43), Espresso (30) i Telegraf (26). Znatno manje povreda imali su Mondo

¹ Podaci preuzeti sa <https://covid19.data.gov.rs/> 04.02.2021.

(8) i B92 (6). Na portalu 021 nije došlo do povrede Kodeksa novinara tokom celog perioda praćenja.

U prvoj nedelji *maja*, sa brojem aktivnih slučajeva od 2375 (1. maj) do 1710 (7. maj) dolazi do znatnog opadanja broja povrede Kodeksa na svim portalima.

Prva nedelja *juna* prati ovu praksu, te sa brojem aktivnih slučajeva od 516 (1. jun) do 475 (7. jun), na portalima Espresso, Mondo i 021 nije došlo do povrede Kodeksa, dok je na portalima B92, Telegraf i Srbija Danas Kodeks prekršen po 2 puta na svakom pojedinačnom portalu.

U periodu 1. jul – 7. jul (broj aktivnih slučajeva od 1783 do 2942) uočava se rast broja povreda Kodeksa, i to najviše na portalu Srbija Danas – 21. Portali Mondo i Espresso imali su po 7, portal Telegraf 8, dok je B92 imao 9 povreda Kodeksa novinara.

Tokom prve nedelje avgusta sa brojem aktivnih slučajeva zaraženih Koronavirusom od 4256 (1. avgust) do 3154 (7. avgust) na portalima Mondo (12), Espresso (20) i Srbija Danas (30) došlo je do povećanja u broju kršenja, na portalu Telegraf (8) uočava se stagnacija u odnosu na mesec jul, dok na portalu B92 nije zabeležen nijedan primer povrede Kodeksa.

U septembru je značajno opao broj aktivnih slučajeva za dati datum, pa je u periodu od 1. septembra (579 slučajeva) do 7. septembra (479), opao i broj povreda Kodeksa na portalima Mondo (2) i Srbija Danas (9). Portal Espresso imao je neznatno povećanje u odnosu na avgust – 21, kao i Telegraf – 10 i B92 – 2.

Rezultati

Srbija Danas

Najzastupljenija poglavlja u kojima su prekršeni etički principi novinarske profesije su **Poglavlje I o objektivnom i istinitom izveštavanju** (60 puta) od kojih najčešće **stav 2** prilikom prenošenja nagađanja, komentara i pretpostavki kao i **stav 4** kada novinar ne konsultuje dva izvora što je “posebno poželjno u slučaju postojanja indicije da zvaničan izvor daje nepotpunu i/ ili netačnu informaciju”*. Zatim **Poglavlje VI o izvorima informacija stav 8** (21 put) pri čemu zbog postizanja atraktivnosti teksta naslova ujedno podstiče neosnovan strah ili neutemeljen

optimizam čitalaca. Principi profesionalnog izveštavanja narušavani su 13 puta slepim verovanjem izvoru informacije (**Poglavlje V o novinarskoj pažnji**), u deset prilika neusklađenim tekstom naslova sa suštinom tela teksta (**Poglavlje II**) i neadekvatno navođenim izvorom i parafraziranjem istraživanja koje novinari navode u svom tekstu (**Poglavlje IX o autorstvu**).

U zabeleženim tekstovima novinar/ urednik dozvoljava pogrešne ili neutemeljene interpretacije sagovornika, preuveličavanje ili umanjnje činjeničnog stanja kao u vesti: **"OVDE VIŠE NIJE REČ O MEDICINI, NA KRAJU PRIČE JE UVEK BIL GEJTS"**: Nestorović obelodanio sve o lekovima i vakcini", ili kao u vesti **"Ne smeju se primati žive vakcine"**: Danica Grujičić otkriva zbog čega su Srbi zaštićeni od korona virusa“, gde novinar u daljem tekstu citira doktorku neurohirurga Grujičić: „Sloveni su izgleda svojom genetikom zaštićeni.“, pritom ne navodeći naučnu utemeljenost takvih tvrnji što čitaoc može dovesti u zabludu. Čak i kada izvor daje informaciju za čiju verodostojnost snosi odgovornost, novinar/ urednik je dužan da ponudi drugu stranu i alternativni sud, potkrepi izjavu naučnim istraživanjem ili fact check-uje u okviru svoje redakcije informaciju koju izvor plasira pre njenog objavljivanja.* pogotovo kada je u pitanju situacija izuzetne vanrednosti i opasnosti po najšire svetsko društvo kao što je slučaj s kovid-19 pandemijom.

Tako u težnji da što intenzivnije targetira pažnju ciljne grupe, novinari uzimaju izjave javnih ličnosti iz show biznisa ili politike kao relevantne za kovid-19 informisanje, a koje najčešće nisu stručne da savetuju/ budu izvori, a time pospešuju širenje dezinformacija ili poluinformacija kao u naslovu **“VIP: NE DAM, TO JE ČIPOVANJE!” Toni Cetinski izneo jasan stav: On i njegova porodica neće se vakcinisati! (VIDEO)”**.

Najčešće korišćene reči u naslovima koje narušavaju objektivnost izveštavanja i mogu se smatrati indikatorom klikbejt novinarstva su: *eksplozija, hara, divlja, najcrnji dan, najsmrtonosniji dan, katastrofa, jezivo, alarmatno, leglo zaraze*; Najveći broj zabeleženih spornih tekstova bilo je u prvoj nedelji aprila i to 30 sadržaja, dok je najmanje u prvoj nedelji meseca juna- dve vesti.

Telegraf

Najveći broj zabeleženih vesti na ovom portalu odnosi se na **Poglavlje I o istinitosti i objektivnom izveštavanju** koje je dovedeno u pitanje 41 put, od kojih se 24 puta odnosilo na **stav**

3 o nedostajanju izvora informacije. U tekstovima je primećen nedostatak novinarske pažnje prilikom izveštavanja (**Poglavlje V, stav 1**) kao i pet puta neosnovano podsticanje straha/optimizma zarad postizanja atraktivnosti naslova teksta (**stav 8 Poglavlje VI**). Tako su u jednom danu (02.08.) u razmaku od nekoliko sati bile plasirane dve vesti čiji se naslovi protivstavljaju i mogu zbuniti čitaoce: „*Testiranje na koronu na lični zahtev moguće je i u Torlaku bez zakazivanja, rezultati su istog dana*“, i druga vest: „*Navala za testiranje na koronu na lični zahtev: U Beogradu je to nemoguća misija sve do 20. Avgusta*“, pri čemu ni jasan izvor informacija nije naveden.

Najveći broj zabeleženih sadržaja bio je u prvoj nedelji aprila meseca (19 vesti), a samo jedna u prvoj nedelji juna meseca, što je najmanji broj spornih vesti.

Espresso

Na portalu Espresso ima ukupno 97 kršenja u 42 vesti tokom ovog monitoringa. Najčešće je prekršeno **Poglavlje I** (27 puta) i to tačke koje se odnose na pretpostavke i nagađanja predstavljena kao činjenice, ali i objavljivanje neproverenih informacija i izostavljanje izvora. U vestima dolazi do prikazivanja netačnih informacija u naslovu, samim tim i mnogi naslovi nisu u skladu sa tekstom (što je povreda **Poglavlja II**, stav 1 koja je zabeležena 23 puta). Ovim načinom izveštavanja, čitaoci su dovedeni u zabludu. Još jedna povreda koja je česta u rubrici Koronavirus je povreda **Poglavlja VI** (25 puta), najčešće tačke 8 koja se odnosi na **buđenje neopravdanih nada ili unošenje straha u svrhu kreiranja atraktivnog teksta/ naslova**. Često su u naslovima korišćene reči – „*strašno, žrtva, zastrašujuće, umiranje/mrtvi, jezivo, stravičan, zabrinjavajuće, potresno, loše vesti*“ uz naglašavanje reči ili rečenica velikim slovima ili znakovima interpunkcije („!“, „?!“). Primeri: **JEZIVI PODACI NAJNOVIJEG ISTRAŽIVANJA: Korona promenila funkciju mozga OVOJ GRUPI LJUDI!; ISPLIVAO STRAVIČAN PODATAK KOJI SE KRIO OD JAVNOSTI: Skoro 2 hiljade mrtvih u staračkim domovima od koronavirusa!; DRAMATIČNO UPOZORENJE SRPSKOG STRUČNJAKA! Danas ne izlazite iz kuće, aktivnost koronavirusa je EKSTREMNA; Koronavirus; DARIJA KISIĆ TEPAVČEVIĆ JE SAOPŠTILA NEŠTO ZAISTA ZASTRAŠUJUĆE: Posle ovog, NIKO NORMALAN neće napolje, ako ne mora.** Tokom svih 6 meseci praćenja zabeležene su situacije koje mogu uticati zbunjujuće za čitaoce, i to na način da su jedna za drugom objavljene vesti (koje ne moraju u sebi

sadržati jasnu povredu Kodeksa) u kojima se iznose suprotstavljeni stavovi, informacije ili preporuke.

Svake prve nedelje u mesecu je na ovom portalu u proseku Kodeks prekršen u 9-10 vesti. Odstupanja ima samo u prvoj nedelji juna, kada nije pronađeno nijedno kršenje (zastupljenije su bile vesti iz rubrike Hronika), i u prvoj nedelji jula gde je do povrede Kodeksa došlo u 5 vesti.

B92

Na portalu B92 je u 13 spornih vesti novinar/ urednik jedanaest puta narušio objektivnost svog izveštavanja (**Poglavlje I**) tako što je propustio da navede **izvor informacije, preneo komentar/ nagadanje ili jednostrano izvestio** o kovid-19 tematici. Osim toga, beleženo je po jedno kršenje **Poglavlja VI o izvorima, VII o poštovanju privatnosti i Poglavlja IX o autorstvu**. Vesti s naslovima: “*Hongkong: Masovno testiranje ili skupljanje DNK stanovništva?*”, kao i: “*Za septembar se sprema više scenarija*” kreirane su s nedovoljnom novinarskom pažnjom (**Poglavlje V**). U jednoj vesti nije uzeto u obzir da izvor može da sledi svoje interese/ interese društvenih grupa prilikom plasiranja ili preuzimanja digitalnog sadržaja sa njihovih društvenih profila (isto Poglavlje V, stav 2): “*Kolašinac pisao ministru: U Sjenici je gore nego u Novom Pazaru*”, pri čemu se fejsbuk objava sportiste uzima kao relevantna za procenu stanja u jednom od kovid centara.

Mondo

Na portalu Mondo ima 29 kršenja u 12 vesti. Najčešće je prekršeno **Poglavlje I** (12), gde imamo gotovo podjednako kršenje tačaka 1, 2, 3 i 4 ovog poglavlja, a u pet vesti došlo je i do povrede **Poglavlja II** i to tačke 1 u kojoj se navodi da naslov teksta ne sme biti u suprotnosti sa suštinom teksta. 5 puta zabeleženo je i nepoštovanje **Poglavlja VI** o odnosu prema izvorima informisanja i to smernice 7 o izostavljenom upućivanju na izvor (linkovanje ka internetskoj stranici sa koje je informacija preuzeta) i tačke 8 koja upućuje na unošenje neopravdanih strahova i ulivanja lažnih nada. Nepoštovanje **Poglavlja V** takođe je zabeleženo 5 puta i to tačke 1 koja se odnosi na

novinarsku pažnju i tačke 2 – slepo verovanje izvoru. Primeri: *U državnim domovima za stare nema korona virusa; Pojavio se NOVI OBLIK KORONE! 9 puta je OPASNIJI, postaje dominantan oblik!; "OD SVIH PROKLETIH MESTA DOŠAO SAM U SRBIJU": Ovo je KONTROVERZNI KANADSKI PROFESOR koji se u Srbiji zarazio KORONOM!*

021

Portal 021 je tokom praćenja u julu, avgustu i septembru izveštavao o Covidu19 bez kršenja Kodeksa. Najčešće je izveštavano o trenutnoj epidemiološkoj situaciji, broju novoobolelih i preminulih, a u septembru i o preporukama koje se odnose na novu školsku godinu, bez prepoznatih povreda.

Zaključci

Tokom praćenja izveštavanja, primećeno je da svaki portal ima svoje principe obrade vesti i svoju uređivačku politiku, pa se samim tim ne može izvesti sveobuhvatan zaključak, zbog povremenih odstupanja. Opšti utisak je da je rast ili opadanje u broju vesti o koronavirusu, ali i povreda Kodeksa novinara Srbije ili Smernica u većoj meri pratio rast i pad broja obolelih. U aprilu mesecu, kada je, po rečima epidemiologa, na snazi bio prvi pik prvog talasa pandemije kovid-19 bilo i najviše kršenja Kodeksa novinara Srbije na portalima sa tabloidnom strukturom – Srbija Danas, Espresso, Telegraf. Sa opadanjem broja zaraženih u maju, svi portali pratili su i trend opadanja broja vesti u kojima je pronađen bilo kakav primer kršenja Kodeksa. Tada je uočena silazna putanja prvog talasa koja se nastavila sve do juna gde je, sa naglim i najuočljivijim padom u broju zaraženih na dan, zabeleženo i najmanje povreda neke od tačaka Kodeksa ili Smernica. Jul mesec karakteriše rast u broju obolelih, u ovom periodu nastupio je drugi pik prvog talasa koronavirusa koji je obuhvatio i avgust, u skladu sa tim došlo je do povećanja u broju povreda Kodeksa na svakom od portala. Još jedan značajan pad u broju obolelih na dan desio se u septembru. Sa još jednim slabljenjem pandemije u Srbiji, smanjio se i broj kršenja na svim portalima osim portala Espresso i Telegraf.

Obzirom na kompleksnu društvenu i zdravstvenu situaciju u kojoj se nalazi svetski sistem, svi akteri u procesu komuniciranja moraju s dužnom odgovornošću da pristupaju nemerljivoj količini informacija koje svakodnevno budu plasirane u digitalni prostor. Pod pritiskom neizvesnosti i mehanizama straha korisnici informacionih platformi olako učestvuju u širenju dezinformacija ili delimično tačnih podataka/saveta koji mogu imati negativne posledice na veliki broj ljudi. Zato je pred novinarima kao profesionalnim komunikatorima izazov i dužnost da iskoriste sve mehanizme smanjenja šansi da netačna, neobjektivna, manipulativna informacija ili narativ dospe u širu javnost: insistirati na drugom mišljenju, za osnov izjava uzimati stručnjake potvrđene ekspertize, izbegavati prenošenje saveta javnih ličnosti koje mogu biti pogrešni ili ostaviti negativne posledice na čitaoce, kao i pojačati saradnju sa redakcijskim fact checker-ima ili fake news agencijama i webportalima. U skladu sa tim, u prisustvu nedoumica, konsultovati Savet za štampu, kao i Kodeks i Smernice, u cilju dobijanja jasnije slike o načinu izveštavanja koje će biti okarakterisano kao tačno, objektivno, korektno.